SAMLAREN

Tidskrift för svensk litteraturhistorisk forskning

ÅRGÅNG 86 1965

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

Almqvist & Wiksells
BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG
UPPSALA 1965

dödslägret. (Bilden förvaras i Göteborgs konstmuseum och är reproducerad i E. E:son Ugglas bok om Krafft s. 61.) Vidare saknar man ett omnämnande av Clewbergs förlorade proverb, *För att vinna tiden*, spelat på Bollhuset 1787. Och Atlanticans författare heter Rudbeck, inte Rudbeckius.

Magnus von Platen

GÖTE KLINGBERG: *Svensk barn- och ungdomslitteratur 1591–1839*. Sthlm (Uppsala) 1964.

Göte Klingbergs avhandling »Svensk barn- och ungdomslitteratur 1591–1839» har som undertitel: *En pedagogikhistorisk och bibliografisk översikt.*

Forf. har samlet et meget rikt materiale. Hans dokumentasjon virker solid og noteapparatet er inngående. Avhandlingen har en fyldig litteraturliste, hvor jeg dog savner: Herm. L. Köster: Geschichte der deutschen Jugendliteratur (4. Aufl. 1927), A. Brauner: Nos livres d'enfants ont menti! (1951) og Julius Humble: Vår tids ungdomsläsning. Hennes inflytande och riktiga ledning (1871).

Forf. uttaler i forordet at selv om arbeidet er ment å være pedagogikkhistorisk, så har det nær beröring med litteraturhistorien. Man tör vel se det som et önske fra forf.s side om å få arbeidet vurdert fra litteraturhistorisk synspunkt at han oppnevnte undertegnede, som ikke er pedagogikkhistoriker, som forf.s försteopponent. Min vurdering av avhandlingen er diktert ut fra barnelitteraturhistorisk synspunkt.

Avhandlingens centrale emne er de pedagogikkhistoriske grunntanker som veiledet utgivere av barne- og ungdomslitteratur i det angjeldende tidsrom. Disse grunntanker belyser forf. med eksempler — til overflod. Hovedlinjene får en tendens til å forsvinne i myldret av detaljer.

Som disposisjonsprinsipp har forf. valgt å inndele arbeidet i forskjellige litteraturkategorier. Han anförer at dette innebærer at bare begrenset hensyn blir tatt til i hvilken utstrekning samfunnsforholdene avspeiler seg i barnelitteraturen. I og for seg skulle ikke disposisjonsprinsippet ha forhindret forf. i å gå nærmere inn på dette tema. En utförligere behandling nettop av dette ville gitt fremstillingen mer liv.

Forf. har sett bort fra kategorier av mer formell art. Han skiller således ikke mellom poesi og prosa. Dette forekommer meg å være en svakhet. Det medförer at man bare får et meget vagt bilde av barnepoesiens oppståen og utvikling.

Etter mitt syn gir den strengt gjennomförte kategoriinndeling *alene* ingen ideel lösning. Större klarhet oppnås ved en inndeling i epoker, innenfor hvilke man så igjen kan foreta en inndeling etter de kategorier som var fremherskende innen de respektive epoker. Altså en kombinasjon av kategoriinndeling og kronologisk fremstilling. Til en viss grad tar dog forf. hensyn til dette i det engelske *Summary* som avsluttes med *A chronological outlook.*

Kategoriinndelingen medförer mange gjentakelser. De ledende skikkelser innen hin tids barnelitteratur sökte ofte å nå sine undervisningsmessige mål ved hjelp av forskjellige litteratur-kategorier. Ofte flere kategorier innen samme verk. Det blir derfor vanskelig å få et helhetsinntrykk av det enkelte verk og enda vanskeligere å få tak i forfatterpersonligheten bak verket. Videre blir det ikke helt klart hvilke land som til enhver tid gjorde sin innflytelse sterkest gjeldende.

Forf. uttaler i forordet at hans arbeid bare er en förste kartlegging og orientering. Uten tvil vil fremtidig forskning kunne bygge videre på det omfattende kompilatoriske arbeid han har utfört.

En forholdsvis bred plass er tildelt de to viktigste faser innen tidsrommet. Det gjelder innföringen av de lekpedagogiske prinsipper på 1700-tallet og den av romantikken pregede barnelitteratur fra og med 1820-årene.

Forf. bruker betegnelsen barne- og ungdomslitteratur om böker for yngre mennesker enn fullvoksne. Denne mer vage grense anser jeg for heldigere enn å operere med bestemte alderstrinn. Det ville være uhistorisk å forsöke å bedömme hvilken aldersgruppe en bestemt bok skulle ta sikte på. Dels kjenner vi ikke intellektuell modenhet og lese-

trening hos hin tids barn. Dels tok det tid för man i barnelitteraturen begynte å skille mellom aldersgruppene.

Med hensyn till materialets begrensning har forf. fra pedagogikkhistorisk utgangspunkt bare gitt plass for verker som utelukkende eller fortrinnsvis ble utgitt med sikte på barn og ungdom. Han har her måttet foreta en meget vanskelig grenseoppgang og hans resultater kan nok av og til være diskutable. Nærmest av praktiske grunner har han utelukket ABCer og leseböker (foruten alle andre skoleböker). Han tar heller ikke med ting som ble skrevet for barn, men som av en eller annen grunn ble trykt i publikasjoner som ikke fortrinnsvis var beregnet for barn.

Avhandlingens titel peker hen på at den kun beskjeftiger seg med svenske originalverker. Forf. tar imidlertid også med alle oversettelser og begrunner dette med at det fra pedagogikkhistorisk synspunkt er av mindre interesse om en bok er original, oversatt eller bearbeidet fra et fremmed språk. Interessen knytter seg först og fremst til hvilken litteratur man anså passende for barn. Dertil byr det i dette tidsrom på vanskeligheter å avgjöre hvorvidt en bok er original, bearbeidet eller oversatt, idet barnelitteraturen var internasjonal i utpreget grad. Man tok ikke hensyn til forfatternavn eller forfatterrettigheter.

Med rette har forf. ansett det nödvendig å gi en fremstilling av den europeiska barnelitteratur. Uten denne bakgrunn ville det være vanskelig å bedömme den litteratur som ble utgitt i Sverige. Det blir imidlertid en amputert europeisk barnelitteraturhistorie, fordi forf. etter avhandlingens opplegg bare behandler de europeiske barneböker som ble oversatt til svensk. Delvis har forf. måttet drive primærforskning i europeisk barnelitteratur, fordi bare et fåtall av de arbeider som behandler denne, er vitenskapelig nöyaktige. Forf. har her utfört det rene detektivarbeid. Han har forfulgt de forskjellige verker som irrer frem og tilbake over landegrensene, delvis utgitt anonymt og delvis under oversetterens eller bearbeiderens navn. Her har han gjort visse nyoppdagelser og trukket frem fra glemslen forfattere som har vært oversett av barnelitteraturhistorikere ute i Europa.

Forf.s opprinnelige hensikt var å före arbeidet frem til 1850. Dette ville dannet en naturligere avslutning. Materialet for 1840-årene viste seg imidlertid å være så overveldende at han måtte sette sluttstrek ved 1839. Denne begrunnelse for et vilkårlig valgt årstall forekommer meg å være svak. Noen ytterligere oppsvulmning av det på forhånd svære og kompakte verk, ville selvsagt ikke være å anbefale. Men dersom forfatteren hadde valgt en mer selektiv metode, konsentrert seg om hovedverker og unngått gjentakelser, kunne 1840-årenes litteratur kommet med uten at avhandlingen hadde behövd å öke i omfang. Forf. kan imidlertid ikke bebreides at han ikke avsluttet allerede ved 1820-årene da romantikkens pedagogiske grunntanker hadde sitt gjennombrudd. Det er meget viktig at han får med nettop kapitlet som behandler »Barnlitteratur utan undervisande syfte», fordi denne litteratur som springer ut av romantikkens idéer, så klart står i kontrast til 1700-tallets pedagogiske hovedtanker og setter disse i relieff.

Forf. bebuder at han skal sende ut en Bibliografisk förteckning över den svenska barn- och ungdomslitteraturen 1591–1839. Dersom dette arbeid var kommet för avhandlingen, ville forf. i langt höyere grad kunnet konsentrere seg om hovedlinjer og fremstillingen ville blitt lettere tilgjengelig enn den nå er.

Forf. synes i en kanskje noe for sterk grad å ha vært behersket av önsket om å unngå å behandle temaer som er utförlig belyst i tyske og engelske barnelitteraturhistorier. Men så lite bearbeidet som emnet er innen det skandinaviske språkområdet, vil leserne savne visse trekk som er nödvendige for helhetsbildet. Således forbigår han praktisk talt i taushet den engelske forlegger John Newberys innsats på 1700-tallet. Nå har vel denne nesten legendariske skikkelse blitt tillagt större betydning enn han tilkommer. Men han har dog sin plass i barnelitteraturhistorien, selv om han kanskje mer var den dristige forlegger som grep noe som lå i luften, enn den pioner man vanligvis har gjort ham til. Videre går forf. ikke inn på den kommersielle side, det at det ble lukrativt å produsere böker for barn. Det resulterte i at man mot slutten av 1700-tallet fikk en ren stormflod av barneböker og barneblad, en spekulasjonslitteratur hvor epigoner forflatet de store pedagogers idéer i en ren skolemestermanér. Meget av dette vrakgods skyllet vel også inn over Sverige. Det har neppe bare vært de pedagogiske grunntanker som avgjorde

hva som skulle bli oversatt og trykt på svensk språk, men også rent kommersielle hensyn.

Jeg skal kort nevne de litteraturkategorier forf. opererer med — en kategoriinndelning som forövrig neppe vil la seg opprettholde når man kommer nærmere opp mot vår tid. Visse genres forsvinner, mens nye kommer til — (noe som forövrig også fremgår av forf.s bok fra 1962: Barnboken genom tiderna).

Litteratur med markerad religiös prägel. Det fremgår her at en del religiös barnelitteratur fra 1600- och 1700-tallets England nådde Sverige. Men denne puritanernes innsats har bare fått en meget beskjeden plass i forf.s fremstilling av den europeiske barnelitteratur.

Hövisk litteratur. Forf. synes å ha grundige kunnskaper i dette tema. Men en del av de böker som behandles, må kanskje sies å ligge på grensen av hva man kan definere som barnelitteratur.

Mönsterbildande gestalter ur myt och historia. Bland de interessante ting som kommer frem her, kan nevnes at Sverige hadde en virkelig fyrstepedagogikk og altså også i denne henseende stod på höyde med Europa.

Fabler. Forf. gir en interessant og forholdsvis fyldig fremstilling av fablenes plass i barnelitteraturen.

Moralpedagogiska chimärsagor. Dette kapitel har forf. viet særskilt interesse. Han foretar her en omgående bevegelse, idet han unngår det noe flytende begrep »saga» og velger termen »moralpedagogiske chimærsagor» som lettere lar seg avgrense.

Facklitteratur. Det synes å ha vært et hovedpunkt for forf. å gjöre det klart at opplysningstidens barnelitteratur ikke bare var törr og belærende. Tidens store pedagoger innså lekpedagogikkens betydning og de prövde *via* barnelitteraturen å sette den ut i livet. De er ofte blitt undervurdert nettopp på dette punkt i det almene omdömme. Og det er fortjenstfullt at forf. rehabiliterer dem. Han ser deres böker i lys av den tid som skapte dem. De er i for höy grad blitt dömt og fordömt ut fra senere tiders syn. Det er i det hele et gjennomgående trekk at forf. plaserer de enkelte böker i den tid hvor de hörer hjemme og ser dem som eksponenter for tidsånden.

Undervisande och fostrande äventyrsskildringar. Forf. redegjör inngående for dette stoffs utnyttelse i pedagogisk hensikt. Jeg vil særlig fremheve hans behandling av de utopiske robinsonader. Av betydning for å klarlegge tvilsspörsmål innen barnelitteraturhistorien er også redegjörelsen for Rousseaus tilsynelatende ambivalente holdning til barns lesning av böker.

Moralpedagogiska barnskildringar (»vanliga» diktade barn). Forf. gir en interessant utredning av det moralsk veiledende eksempels betydning som var en selvfölge for 1700-tallets pedagoger. Det var ikke bare den borgerlige romans formål å lære dyd gjennom eksemplets makt. Det var også pedagogikkens formål. Han understreker videre det viktige punkt at barna i disse skildringene var »vanlige» barn og dertil »diktede» barn i motsetning til de mönsterdannende gestalter fra myte og historie og de fromme barn fra puritanernes biografier. Det er fortjenstfullt at forf. klarlegger idégrunnlaget under de *moralske eksempler.* Disse diktede eksempler skulle erstatte de konkrete situasjoner i hvilke barn skulle lære å utöve dyder — respektive unngå å henfalle til laster. Han söker bakgrunnen såvel hos Locke som hos Rousseau og Richardson og antyder også at den jesuitiske skoledramatikk kan være en forlöper for den moralpedagogiske barneskildring i dramatisk form.

Djursyn och djursynstanke i barnlitteraturen. Her setter forf. de stadig gjentatte advarsler mot dyreplageri i barnebökene inn i et videre perspektiv. Han belyser også den kulturhistoriske betydning barnelitteraturen kan ha som popularisator av tankeganger som ennå ikke er akseptert i de voksnes verden.

Barnlitteratur utan undervisande syfte. Dette kapitel avviker en del fra de övrige, idet forf. her streifer synet på barnet og på barndommens egenverdi i motsetning til den voksne alder. *Barnet,* dets mottakelighet for de böker man la i hendene på det, dets eventuelle glede over deres underholdningsverdi osv. er spörsmål som ellers glimrer ved sitt fravær i denne fremstilling av barnelitteraturen gjennom nesten 250 år! Etter forf.s syn er det bare produsentsiden som har interesse i et pedagogikkhistorisk arbeid. Konsumentsiden er uten betydning!

Forf. klarlegger forskjellen mellom de moralpedagogiske chimärsagor i opplysningstiden, hvor formålet var å gi etisk lærdom i underholdende form, og de romantiske chimärsagor som ble utgitt med den romantiske pedagogikks motivering, dvs. som stimulans for fantasi og fölelse. Han betoner at 1820- og 1830-årene er en brytningstid mellom opplysning og romantikk, noe som avspeiler seg såvel i barnelitteraturen som i bedömmelsen av den.

Fremstillingen slutter plutselig. Man har inntrykk av å befinne seg midt inne i et kapitel. Et resymé av den pedagogikkhistoriske utvikling som forf. mener å ha funnet bevis for i barnelitteraturen, ville hevet avhandlingens verdi — og fremforalt gjort den lettere tilgjengelig. Slik avhandlingen er formet, blir de tallrike eksempler som skal illustrere forf.s synsmåter, unektelig noe forvirrende i all sin mangfoldighet. Man må nærmest lete seg frem til de pedagogikkhistoriske hovedlinjer. Idéinnholdet kommer ikke tydelig nok frem, en mangel som kunne vært avhjulpet ved et sammenfattende sluttkapitel.

Det viktigste ved denne avhandling er det svære og tidkrevende kompilatoriske arbeid Göte Klingberg har utfört. Han har her ryddet grunnen for fremtidig forskning ikke bare i Sverige, men i Skandinavia som helhet. Fremforalt ligger betydningen i at han stiller höye krav til vitenskapelig nöyaktighet — krav som tildels er blitt neglisjert i barnelitteraturhistoriske verker.

Sonja Hagemann

CLAUDE CUÉNOT: *Le style de Paul Verlaine.* Paris 1963.

Verlaineforsknignen har i stor utsträckning ägnat sig åt att utforska författarens liv och betydligt mindre åt hans diktning. 1963 publicerade Claude Cuénot Le style de Paul Verlaine, som går tillbaka på en otryckt doktorsavhandling från 1951. De relativt få stilstudier som fanns förut är i regel kortfattade och av mycket varierande värde, så det är värdefullt att Cuénots avhandling nu har blivit tillgänglig.

Frapperande är att Cuénot inte inleder sin undersökning med en stildefinition. I stället citerar han bl. a. Flaubert och Valéry. Att döma av Flaubert-citatet är Cuénots målsättning att undersöka stilens konstnärliga funktion. Citatet från Valéry ger vissa preciseringar. Valéry anser att författarna arbetar med avvikelser från normalt språkbruk, och Cuénots avsikt är att studera dessa avvikelser.

Bokens innehåll är mer begränsat än titeln antyder. Prosaproduktionen, även breven, har Cuénot valt att inte behandla. Han begränsar sig till de dikter som säkert är tillkomna före 1885 (utgivningsår för Jadis et Naguère) och som författaren själv ansåg värda publicering, dvs. samlingarna Poèmes saturniens, Amies, Fêtes galantes, La Bonne Chanson, Romances sans paroles, Sagesse, Jadis et Naguère och några dikter ur Amour och Parallèlement. En begränsning är givetvis nödvändig och gränsen framåt naturlig, eftersom de sena samlingarna brukar räknas som Verlaines sämsta.

De stilområden Cuénot undersöker är ordförråd, meningsbyggnad, stilistiska figurer, olika slag av rim, rytm, strofbildning och, i ett särskilt kapitel, varianterna av dikten Crimen Amoris. Varje stildrag isoleras och undersöks för sig. Så är det nödvändigt att arbeta med ett material av den storleksordning det här är fråga om. Att analysera varje dikt för sig vore omöjligt och inte heller önskvärt, men det hade varit intressant med åtminstone några diktanalyser, där olika stilistiska företeelser samtidigt behandlades. Det borde ha underlättat för författaren att realisera den antydda målsättningen att undersöka stilens konstnärliga funktion.

Ordförrådet undersöks ur flera synpunkter. Ett särskilt kapitel ägnas orden för sinnesförnimmelser. Speciellt intressanta är de ord som återger hörsel- och synintryck. Cuénot visar att Verlaine inte är någon nyskapare av ord. Däremot använder han relativt många latinismer och en del anglicismer. I sitt ordval har Verlaine påverkats av bl. a. romantikerna, parnassdiktarna och Baudelaire, medan hans vänskap med Rimbaud har avsatt förvånansvärt få spår. Cuénots undersökning av eventuella påverkningar är emellertid diskutabel. Visserligen reserverar han sig för att en del paralleller är osäkra, men litet för många av de anförda textställena tycks höra till den kategorin.